

Академія наук України

Інститут економіки

**СЕЛО В УМОВАХ ФОРМУВАННЯ
РИНКОВИХ ВІДНОСИН**

Київ 1992

Село в умовах формування ринкових відносин: Зб. наук. пр.
/ АН України. Ін-т економіки; Редкол.: О.П.Максимюк /відп. ред./
та ін. - Київ, 1992. - 122 с.

Збірник присвячений актуальним питанням відродження і розвитку українського села в умовах переходу на ринкові відносини, забезпечення його пріоритетного розвитку. Висвітлено особливості сучасної аграрної політики України і земельної реформи. Обґрунтована концепція переходу сільського господарства до багатокладної економіки та різноманітних форм власності і господарювання. Розкрито і обґрунтовано основи сільської міграційної політики, перспективи розвитку сільської поселенської мережі, відродження малих сіл. Викладено підходи до формування механізму оновлення соціальної сфери села.

Розрахований на наукових працівників, спеціалістів агропромислового комплексу, працівників Рад народних депутатів, студентів сільськогосподарських технікумів і вузів.

Редакційна колегія

канд. екон. наук О.П.Максимюк /відповідальний редактор/, кандидати економічних наук Д.Ф.Крисанов, В.А.Плонський, С.О.Гудзинський /відповідальний секретар/.

Рецензенти докт. екон. наук В.Д.Слюсар, кандидати економічних наук В.В.Городній, Т.А.Козлова, А.І.Тіпко.

Затверджено до друку вченою радою Інституту економіки
АН України

ISSN 5-7702-0348-X © Інститут економіки АН України, 1992.

ОЦІНКА АНТРОПОТЕХНОГЕННИХ НАВАНТАЖЕНЬ НА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКІ УГІДДЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ ЇЇ ПРИ АНАЛІЗІ ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ

Викладені методичні підходи до комплексної оцінки сільськогосподарського антропогенного навантаження на земельні угіддя за допомогою системи показників; окреслені основні напрями застосування оцінки при аналізі використання земель.

Інтенсивне використання земельних ресурсів в сільському господарстві з точки зору виходу продукції з одиниці площі без достатнього врахування екологічних факторів, вимог і обмежень призвело до незворотних порушень в агроекологічному середовищі, погіршення якості ґрунтів. За даними Міністерства сільського господарства України, деградовано 82% сільськогосподарських угідь і 81% ріллі, з них середньо- та сильнопогіршені землі займають відповідно 22 і 16% площі. З 38,7 млн. га сільськогосподарських угідь 12,8 млн. га /33% - еродовані з різним рівнем змитості, 19,8 млн. га /51% - схильні до дефляційних процесів, а 11,8 млн. га /30,5% мають підвищену кислотність.*

У сільському господарстві земля є одночасно засобом виробництва, часткою природного комплексу і територіальним базисом. Тому проблеми використання земельних ресурсів мають комплексний характер і методологічною основою їх вирішення вважається економіко-екологічний підхід, за допомогою якого обґрунтовується обов'язкова необхідність переходу від дволанкової схеми інтенсифікації землеробства /техногенні фактори і витрати - результати у вигляді продукції/ до триланкової схеми багатофакторної інтенсифікації /система факторів - якісні характеристики природно-ресурсного потенціалу і перш за все землі як його основи - кінцеві результати виробництва/.

При аналізі сільськогосподарського землекористування доцільно розглядати такі поняття: характер, інтенсивність /продуктивність/ та ефективність використання угідь. Визначення характеру використання земель пов'язане з встановленням ступеня сільськогосподарського освоєння земельного фонду, розрахунками рівнів різних факторів антропогенного навантаження, які відображають напрями інтенсифікації землеробства, а також з ана-

лізом якісного стану земель /еродованість, кислотність тощо/.
 Інтенсивність використання угідь /або їх продуктивність/ характеризується рівнем виробництва продукції землеробства в розрахунку на одиницю порівняльної площі. Поняття ефективність використання земельних ресурсів відображає ефективність витрат уречевленої та живої праці /через показники валового і чистого доходу/, а також ступінь досягнення потенційно можливої і екологічно оптимальної результативності з урахуванням величини родючості ґрунту й сучасного рівня розвитку продуктивних сил.

Інтенсивність та ефективність використання сільськогосподарських угідь тісно пов'язані з їх екологічною стійкістю, яка в свою чергу залежить від величини антропогенного навантаження і проведення комплексу заходів з метою його пом'якшення. Антропогенне навантаження на земельні угіддя доцільно розглядати як єдність кількох його видів з виділенням основних оцінних показників:

- організаційно-господарське / $N_{ог}$ / як коефіцієнт розорюваності сільськогосподарських угідь;
- агрономічне / $N_{а}$ / як інтегральний коефіцієнт екологічної небезпеки сівозмін / $K_{енс}$ / I¹;
- техніко-енергетичне / $N_{те}$ / як потужність парку самохідних машин /к.с./ в розрахунку на 100 га угідь;
- технологічне / $N_{т}$ / як коефіцієнт використання ріллі під просапні культури;
- хімічне / $N_{х}$ /, що складається з кількості внесених мінеральних добрив / $N_{хз}$ / в кг діючої речовини; пестицидів / $N_{хп}$ / в кг сухої речовини в розрахунку на 1 га посівів;
- меліоративне / $N_{м}$ / як відношення площі меліорованих земель /зрошуваних і осушених/ до загальної площі сільськогосподарських угідь;
- тваринницьке / $N_{тв}$ / як щільність поголів'я тварин /умовних голів/ у розрахунку на 100 га ріллі та пасовищ.

Кожний вид антропогенного навантаження оцінюється за 10-бальною шкалою: 1 бал відповідає мінімальному значенню показника на конкретній території - $N_{i\min}$, 10 балів - його найбільшому значенню - $N_{i\max}$. Величина 1 бала визначається за формулою: $(N_{i\max} - N_{i\min})/9$.

¹ Визначається за формулою: $K_{енс} = \frac{\sum_{i=1}^n S_i \cdot K_i}{S_c}$, де S_c - посівна площа і - ої культури та площа чистого пару, га; K_i - коефіцієнт ерозійної небезпеки і - ої культури та чистого пару; S_i - площа сівозмін, га.

Для сукупної оцінки сільськогосподарського антропогенного навантаження на земельні угіддя розраховується інтегральний бал $B_{ант}$ за формулою:

$$B_{ант} = \frac{\sum_{i=1}^n B_{ані}}{n}, \quad /1/$$

де $B_{ані}$ - бал i -го виду антропогенного навантаження.

Величина антропогенного навантаження по J -му об'єкту в порівнянні з середнім визначається за формулою середньої багатомірної:

$$KH_{анJ} = \frac{\sum_{j=1}^m \sum_{i=1}^n \frac{H_{ij}}{H_i}}{n}, \quad /2/$$

де $KH_{анJ}$ - коефіцієнт відносної величини антропогенного навантаження на сільськогосподарські угіддя по J -му об'єкту;

H_{ij} - індивідуальне значення i -го виду антропогенного навантаження по J -му об'єкту;

H_i - середнє значення i -го виду антропогенного навантаження по всій сукупності об'єктів;

n - кількість показників антропогенного навантаження.

В табл. наведені результати оцінки сільськогосподарського антропогенного навантаження на рілля районів Полтавської області по чотирьох його видах: організаційно-господарському / $H_{ог}$ /, агрономічному / $H_{а}$ /, техніко-енергетичному / $H_{те}$ / і технологічному / $H_{т}$ / . Інтегральний бал антропогенного навантаження характеризує величини абсолютних відхилень оцінних показників по J -му об'єкту від їх мінімальних значень серед сукупності об'єктів, а коефіцієнт відносної величини дає змогу комплексно оцінити відношення індивідуальних показників до їх середнього значення. Правомірність одночасного використання інтегрального бала і коефіцієнта відносної величини для об'єктивної оцінки антропогенного навантаження на сільськогосподарські угіддя підтверджується тісним взаємозв'язком між рангами районів області за розрахунковими значеннями цих величин /коефіцієнт кореляції районів становить 0,9303/.

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Дубенський		0,8175	0,487	149,3	0,3307	4,8	18	0,9852	18	16,92
Машівський		0,8917	0,497	128,8	0,3464	5,8	11	0,9895	15	20,07
Миргородський		0,8428	0,494	150,2	0,3440	6,3	9	1,0244	5	14,91
Новосанжарський		0,8380	0,486	136,1	0,3277	4,4	20	0,9555	21	22,41
Оржицький		0,8903	0,492	144,5	0,3488	6,3	8	1,0147	9	4,72
Дирятинський		0,8718	0,494	151,6	0,3224	5,7	13	1,0025	14	11,30
Полтавський		0,8180	0,478	123,1	0,3114	2,7	24	0,9225	25	20,97
Решетилівський		0,8315	0,504	167,5	0,3556	7,4	2	1,0544	2	34,92
Семенівський		0,7765	0,500	156,5	0,3372	5,7	16	1,0134	10	4,76
Хорольський		0,8570	0,505	175,7	0,3505	7,8	1	1,0650	1	11,37
Чорнухинський		0,8351	0,472	137,2	0,3172	3,5	23	0,9526	22	39,07
Чутівський		0,8881	0,480	143,2	0,3008	4,4	19	0,9702	20	29,37
Шляцький		0,8403	0,504	152,8	0,3520	5,8	5	1,0297	3	27,32
В середньому по області		0,8433	0,492	149,2	0,3371	5,5	x	1,	x	21,02

Проведена комплексна оцінка сільськогосподарського антропо-техногенного навантаження на ріллі дає можливість зробити такі основні висновки. По-перше, в 13 районах /65,9% загальної площі ріллі по області/ величина антропотехногенного навантаження / $B_{ант}$ / вища за середньообласний показник. По-друге, співвідношення максимального і мінімального значень інтегрального бала антропотехногенних навантажень становить 3,4, коефіцієнт варіації / V / дорівнює 0,255, тобто має місце значна диференціація районів Полтавської області за середньою величиною відхилення показників цих навантажень від їх відповідного мінімуму. По-третє, землі 15 районів /62% площі ріллі по області/ мають коефіцієнт відносної величини антропотехногенних навантажень понад 1 і у випадку непроведення комплексу спеціальних землеохоронних заходів орні землі цих районів можуть бути піддані деградаційним процесам, що призведе до зниження економіко-екологічної результативності і ефективності землеробства. По-четверте, варіація районів за коефіцієнтом відносної величини антропотехногенних навантажень / $V = 0,035$ / вказує на незначне відхилення значень їх показників від аналогічних середньообласних величин.

Показники абсолютної і відносної оцінки антропотехногенного навантаження повинні знайти широке застосування при проведенні аналізу використання сільськогосподарських угідь. Наприклад, цілком логічно припустити наявність зв'язку між параметрами якісного стану угідь і величиною антропотехногенного навантаження. З метою з'ясування правомірності цієї тези по відношенню до земель Полтавської області проводилось вивчення залежності питомої ваги змитої ріллі в загальній її площі / y / від значень інтегрального бала антропотехногенного навантаження / x /. При цьому деградовані угіддя різного ступеня змитості проводились до порівняльного виду шляхом переводу сильно- і середньозмитих ґрунтів у слабозмиті за співвідношенням 3:2:1 /приблизна пропорція обсягів недоодержання продукції землеробства на сильно-, середньо-, і слабозмитих ґрунтах/.

Коефіцієнт кореляції між величинами y та x становить - 0,3302 / $y = 37,10 - 2,82 x$ /, що свідчить про слабкий і навіть протилежний зв'язок між інтегральним балом, який характеризує антропотехногенне навантаження, і питомою вагою змитої

... а результату на економіку. В умовах додержки об-
... на рівні лінійні результати значно відрізняються прирост
... рівня, який є середнім курсу світової ціни, який є рів-
... який є середнім курсу світової ціни, який є рів-
... який є середнім курсу світової ціни, який є рів-

з деяких умов необхідно зменшити і виробити питання по
... який є середнім курсу світової ціни, який є рів-
... який є середнім курсу світової ціни, який є рів-
... який є середнім курсу світової ціни, який є рів-

Характеристика сільськогосподарських угідь по механічному
... який є середнім курсу світової ціни, який є рів-
... який є середнім курсу світової ціни, який є рів-
... який є середнім курсу світової ціни, який є рів-

В. П. КОЗІЦЬ

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ПОВСТАННЯ СІЛЬСЬКОЇ СЛУЖБИ ПОБУТУ

Характеризується сучасний стан сільської служби побуту Укра-
... який є середнім курсу світової ціни, який є рів-
... який є середнім курсу світової ціни, який є рів-

Перехід до ринкової економіки ставить перед сільською служ-
... який є середнім курсу світової ціни, який є рів-
... який є середнім курсу світової ціни, який є рів-

Службі та її побутових підприємств, форми і структура управ-
... який є середнім курсу світової ціни, який є рів-
... який є середнім курсу світової ціни, який є рів-

... який є середнім курсу світової ціни, який є рів-
... який є середнім курсу світової ціни, який є рів-

Зміст

ВСТУП.....	3
ОНИЩЕНКО О.М. До концепції приватизації землі	4
ШЕЛОТЬКО Л.О. Аграрна реформа і аграрна політика України .	10
АДАМОВИЧ М. Проблеми сільського господарства Польщі в умо- вах переходу до ринку.....	19
ПИСАРЕНКО С.М. Селянські господарства на етапі формування ринкових відносин	25
МАКСИМОК О.П. Розвиток фермерства- запорука відродження села	30
ЗІНОВЧУК В.В. З досвіду роботи фермерів Швеції	35
ПРОКОПА І.В. Забезпечення пріоритетності соціального роз- витку села	38
СКУРСЬКА Н.М. Передумови формування трудового потенціалу сільського господарства	41
ПРОКОПА І.В., ШЕЛОТЬКО Л.О. Методичні засади визначення трудонедостатніх /занепадаючих/ сіл	46
ГУДЗИНСЬКИЙ С.О. Сільська міграційна політика України.....	54
АНДРІЄНКО Н.П. Підготовка кваліфікованих робочих кадрів для сільського господарства	57
КРИСАНОВ Д.Ф. Структурні зрушення в розселенні і відроджен- ня малих сіл	60
КОСТИРКО І.Г., КУЗУБОВ М.В., ТОЧИЛІН В.О. Сільський район у ринковій структурі: сценарій розвитку	67
МАКСИМОК А.С. Порівняльна оцінка результативності виробни- цтва в колективних сільськогосподарських підприємствах і особистих підсобних господарствах громадян	73
МИХАЙЛИК А.Я. Сільськогосподарські підприємства в умовах переходу до ринку	79
ОЛЕЖІР В.К., ДУДЯК Р.П. Потокове виробництво яєць в умо- вах ринку	82
САВО Д.В. Деякі еколого-економічні аспекти рибосіяння на півдні України	88
ТОПОРНИК Ю.М. Оцінка антропогенних навантажень на сільськогосподарські угіддя та використання її при аналізі землекористування	93